

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Котвяковський Ю.О.

Сумський національний аграрний університет

кандидат юридичних наук, доцент

Здійснення господарської діяльності нерозривно пов'язане з виникненням спірних ситуацій між суб'єктами господарювання. Водночас вирішення спорів у судовому порядку для учасників господарського обороту є крайнім заходом, оскільки це пов'язано із значними матеріальними та часовими витратами, а також неможливістю, у більшості випадків, продовження нормальних ділових відносин між контрагентами після проходження ними судових процедур. Крім того, досить поширеними у сфері господарювання є дрібні спори (неточності у взаєморозрахунках, пересортування поставленої продукції тощо) розгляд яких у судовому порядку є абсолютно недоцільним. Вказане обумовлює потребу суб'єктів господарювання у ефективних механізмах досудового врегулювання спорів.

Варто відзначити, що такі процедури не є новими для вітчизняної правової системи. У радянський період досудовий порядок вирішення спорів регулювався рядом нормативних актів, зокрема: Цивільним кодексом УРСР від 18 липня 1963 року; Положенням про порядок пред'явлення і розгляд претензій підприємствами, організаціями, установами та врегулювання розбіжностей за господарськими договорами, затверджене Постановою Ради Міністрів СРСР від 17 жовтня 1973 року № 758; Арбітражним процесуальним кодексом України від 6 листопада 1961 року.

Прийнятий у 1991 році Арбітражний (з 2001 р. - Господарський) процесуальний кодекс України містив розділ 2 «Досудове врегулювання господарських спорів», що регламентував доарбітражний порядок вирішення господарських спорів, застосування якого визнавалось обов'язковою

передумовою звернення до арбітражного суду. Виключення складали лише справи за зверненням прокурора, в яких такий порядок не був обов'язковим, та спори про визнання недійсними актів ненормативного характеру, досудове врегулювання в яких не здійснювалось. Подальша трансформація господарського законодавства, в частині регулювання порядку досудового вирішення спорів, здійснювалась у напрямку розширення переліку спорів в яких відповідна процедура не застосовувалась та визнання обов'язковості її застосування лише у окремих категоріях спорів.

Рішенням Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року в справі за конституційним зверненням ТОВ "Торговий Дім "Кампус Коттон клуб" щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) було роз'яснено, що можливість судового захисту не може бути поставлена законом, іншими нормативно-правовими актами у залежність від використання суб'єктом правовідносин інших засобів правового захисту, у тому числі досудового врегулювання спору [6]. Таким чином, застосування заходів досудового врегулювання спору здійснювалось виключно за домовленістю сторін. У свою чергу, відмова від їх застосування не позбавляла суб'єкта господарювання права на звернення до господарського суду для вирішення будь-якого спору з господарських правовідносин.

Наступним етапом у розвитку досліджуваного правового інституту стала реалізація судової реформи в Україні. Так, ст. 124 Конституції України, в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII, передбачається можливість визначення обов'язкового досудового порядку врегулювання спору [5]. Аналогічне положення знайшло закріплення також у ст. 19 ГПК України.

Поряд з тим, наразі продовжується дискусія щодо доцільності законодавчого закріплення обов'язкового досудового врегулювання спорів у окремих господарських спорах. І. А. Балюк вказує, що для звернення до господарського суду із захистом прав суб'єкта господарювання слід виконати низку вимог, за відсутності яких справу не може бути розглянуто в

господарському суді. При цьому обов'язкове застосування досудового врегулювання господарського спору є не єдиною перешкодою. За дисциплінованості учасників спору воно, навпаки сприяє прискоренню вирішення господарського спору [1, 176].

Натомість Р. Шабанов та М. Ждан висловлюють думку, що законодавче закріплення обов'язковості застосування заходів досудового врегулювання у окремих категоріях спорів, по суті, нівелює закріплене у ст. 4 ГПК України право на звернення до господарського суду [8, 64].

На нашу думку, тенденція до розширення сфери застосування заходів досудового врегулювання є позитивною, оскільки, з одного боку, це сприяє зниженню навантаження на господарські суди, а з іншого, створює умови для швидкого та компромісного врегулювання спорів між суб'єктами господарювання. У зв'язку із вказаним актуальності набуває питання щодо конкретних заходів, які можуть застосовуватись для врегулювання спору.

Аналіз положення ч. 2 ст. 19 ГПК України дає підстави для висновку, що основним залишається претензійний порядок досудового врегулювання спору. Разом з тим, порядок пред'явлення претензії та вимоги щодо її змісту наразі визначені лише ст. 222 ГК України, яка регламентує досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності. Крім того, законодавство України та положення міжнародних договорів, ратифікованих Україною, також містять вимоги щодо пред'явлення претензії перед зверненням до суду з позовом, зокрема: глава 2 розділу 11 Кодексу торгівельного мореплавства [4]; параграф 1 ст. 30 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення від 01.11.1951 р. [7]. В окремих випадках норми не передбачають пред'явлення претензії, але визначають порядок досудового врегулювання спору, дотримання якого є обов'язковим при вирішенні відповідного спору. Так, ст. 181 ГК передбачає складання протоколу розбіжностей щодо проекту договору; ст. 188 ГК – надсилання пропозиції щодо зміни або розірвання договору, тощо [2].

Таким чином, встановлюючи обов'язковість застосування заходів досудового врегулювання спорів, відповідний акт законодавства встановлює і порядок їх застосування у певній категорії спорів.

Водночас, у чинному законодавстві відсутній будь-який систематизований підхід до визначення переліку випадків коли сторони повинні вживати заходів досудового врегулювання спору в обов'язковому порядку. Це може викликати ускладнення у практичному застосуванні вказаних заходів та створювати передумови для повернення судом позовних заяв на підставі п. 6 ч. 5 ст. 174 ГПК України.

Варто також відзначити, що в окремих випадках норми, які регламентують порядок врегулювання спорів, є недостатньо чіткими. Так, ч. 3 ст. 188 ГК України встановлено, що сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду. Згідно ч. 4 цієї ж статті недосагнення згоди щодо зміни чи розірвання договору або неотримання відповіді створює у заінтересованої сторони право на звернення до суду для вирішення спору. Водночас, дана норма не регламентує форми у якій повинна бути надана відповідь, не вказує уповноваженої особи, яка має надати таку відповідь та не передбачає порядку надіслання відповіді. Частина 8 ст. 222 ГК України визначає письмову форму відповіді на претензію, проте не регламентує елементів, які має містити така відповідь. В цій частині законодавець обмежується вказівкою на те, що відповідь на претензію підписується повноважною особою або представником одержувача претензії та надсилається заявникові рекомендованим або цінним листом або вручається йому під розписку [2].

Певною мірою це пов'язано з виключенням із сфери господарського процесуального законодавства норм, що деталізували порядок досудового врегулювання господарських спорів. Такий підхід, на нашу думку, є виправданим, оскільки згідно ст. 1 ГПК України, даний Кодекс визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів, встановлює порядок

здійснення судочинства у господарських судах [3]. Вдосконалення правового регулювання досудового врегулювання господарських спорів доцільно здійснювати у рамках господарського законодавства.

Виходячи з викладеного, вважаємо доцільним на законодавчому рівні визначити перелік спорів, у яких застосування заходів досудового врегулювання є обов'язковим. Важливою, на нашу думку, є також деталізація порядку врегулювання спорів в частині форми і змісту звернення зацікавленої особи з спірною вимогою та визначення форми і елементів, які має містити відповідь іншої сторони на таку вимогу.

Література

1. Балюк І. А. Досудове врегулювання господарського спору: обов'язок чи право. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 2 (16). 2018. С. 172-185.
2. Господарський кодекс України від 16.01.03. // ВВР.- 2003. - № 21-22.- Ст.144.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.) // ВВР, 2017, № 48, ст.436.
4. Кодекс торговельного мореплавства від 23.05.1995 № 176/95-ВР // ВВР, 1995, №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.349
5. Конституція України : у редакції Розділу VIII від 02.06.2016 // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 532.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02#Text>
7. Угода про міжнародне залізничне вантажне сполучення від 01.11.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_011#Text
8. Шабанов Р., Ждан М. Досудове врегулювання господарських спорів: співвідношення норм матеріального та процесуального права. Підприємництво, господарство і право. № 2. 2018. С. 63-68